

Protojerej-stavrofor dr Velibor DŽOMIĆ*

Anđelković, Maja, Tihon Rakićević (ur). 2020.

Evergetidski tipik. Manastir Studenica.

MANASTIRSKO PRAVO

Manastir Studenica je, posle objavljivanja trojezičnog izdanja Studeničkog tipika (2019), u ediciji „Studije i prevodi“ objavio dvojezično grčko-srpsko izdanje Evergetidskog tipika iz XI veka. Knjiga je objavljena sa blagoslovom episkopa žičkog dr Justina, taj drevni crkveno-pravni izvor preveo je dr Aleksandar Stojanović, a urednici su bili prof. dr Maja Anđelković i arhimandrit studenički dr Tihon (Rakićević). Recenzenti su bili prof. dr Panajotis Skalcis, prof. dr Joanis Tarnanidis, prof. dr Nikodimos Skretas, prof. dr Dorota Gril i prof. dr Slavica Tomin. Evergetidski tipik je rezultat naučnog projekta „Studije i prevodi – Evergetidski tipik i Sveti Sava – Žitije Svetog Simeona“, kojim rukovode prof. dr Maja Anđelković i dr Tihon (Rakićević), pod pokroviteljstvom Ministarstva pravde – Uprave za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama.

Veza Srba sa Manastirom Presvete Bogorodice Evergetidske neprekinuto traje od Stefana Nemanje do danas. Ne treba gubiti iz vida da je Stefan Nemanja 1172. godine bio zarobljen u Konstantinopolju i da od tada potiče njegov kontakt sa tim grčkim manastirom. Evergetidski manastir se pominje u najvažnijim srpskim srednjovekovnim spisima i nezaobilazan je u našoj istoriji. Stefan Prvovenčani u „Žitiju Svetog Simeona“ navodi da je njegov otac Stefan Nemanja za vreme izgradnje „hrama Presvete na Ibru, na reci po imenu Studenica“ bogato darivao mnoge Svetinje „počevši od velike crkve Gospodnje, koja je u Jerusalimu... i svete i preslavne Prisnodjeve Bogorodice

---

* Naučni saradnik, Institut za uporedno pravo, Srbija, otacvelibor@gmail.com.

u Evergetidi, u Konstantinovom gradu“. Prisnu vezu Svetoga Save sa Evergetidskim manastirima opisali su i naši srednjovekovni hagiografi Domentijan i Teodosije.

Evergetidski tipik je napisan od 1054. do 1070. godine, a normativno je završen od 1098. do 1118. godine. Primenjivan je u Evergetidskom manastiru, ali je svoj uticaj proširio i izvan granica tog manastira. Brojnost monaških tipikā i njihov značaj daju dovoljno osnova da se zaključi da je reč o specifičnom manastirskom pravu koje se nalazi u korpusu crkvenog prava.

Evergetidski tipik je na srpski jezik preveden sa vizantijskog grčkog jezika, uz istovremeno korišćenje Gotjeovog raščitanog teksta iz 1982. godine i prepisa tog tipika iz XII veka, koji se čuva u Nacionalnoj biblioteci Grčke u Atini (Atheniensis Graecus, 788). Osim uvodnih napomena Maje Anđelković, u knjizi su objavljeni i rad arhimandrita Tihona „Sveti Sava i Evergetidski tipik“, normativni tekst tipika na grčkom i srpskom jeziku, komentari uz prevod Aleksandra Stojanovića, indeksi i prilozii.

U uvodnom tekstu je navedeno da je u značajnom pregnuću korišćeno sve što je u nauci referentno ne samo za Evergetidski tipik nego i za njegovu recepciju kod Srba u odredbama Hilendarskog i Studeničkog tipika. Pre svega, to su značajni radovi Dimitrijevskeg, Šafarika, Jagića, Gotjea i drugih. Arhimandrit Tihon je u radu „Sveti Sava i Evergetidski manastir“ na osnovu istorijskih činjenica prikazao istorijat odnosa Svetoga Save sa tim konstantinopoljskim manastirima.

Centralni deo knjige čini normativni tekst Evergetidskog tipika na grčkom i srpskom jeziku. Ne sme se gubiti iz vida da je Evergetidski tipik prvenstveno opšti crkvenopravni akt koji sadrži i norme o unutrašnjoj organizaciji i poretku u tom manastiru. Tipikom je, između ostalog, normirana specifična autonomija manastira, odnosno proklamovane su „samostalnost i samovlasnost“ manastira. U odnosu na državno pravo Istočnog romejskog carstva, Evergetidski tipik spada u autonomno pravo Crkve. Tim opštim crkvenopravnim aktom obezbeđen je veoma visok stepen samostalnosti manastira u Crkvi što, posmatrano iz ugla kanonske akriivije i nespornih kanonskih prava nadležnog episkopa, nije potpuno u saglasnosti sa kanonskim predanjem Crkve. Sastavljač i donosilac Evergetidskog tipika – jeromonah Timotej, kao drugi po redu iguman Evergetidskog manastira – izuzeo je manastir ne samo od potpadanja „pod bilo čije pravo“ nego i od potpadanja pod pravo Crkve (glava 12). Reč je o veoma važnom pitanju koje zahteva detaljnije istraživanje u kojem će biti obavezno uzeti u obzir prilike u kojima je nastao Evergetidski tipik i način njegove primene. Pitanja prava nadležnog episkopa i tumačenja granice „samostalnosti i samovlasnosti“ manastira nezaobilazna su u tom crkvenopravnom aktu. Teško može da opstane stav da je tipikom

manastir izuzet iz opšteg crkvenopravnog poretka jer je njegovo postojanje kao monaškog liturgijskog opštežića nemoguće izvan Crkve i mimo nadležnog episkopa na čijem se antimensu služi Sveta liturgija. Nadležni episkop se neizostavno pominje na svetim evharistijskim sabranjima i jedino on ima pravo da rukopolaže dostojne manastirske monahe u đakonski i prezvitorski čin. Bez obzira na norme o „samostalnosti i samovlasnosti“ manastira, episkop je nezaobilazna ličnost u životu svakog, pa i Evergetidskog manastira, bez obzira na tipik. Život Crkve potvrđuje da ne postoji gvozdena linija između Crkve i tipika jer tipik kao takav ima važnost samo u Crkvi. Nijedan manastirski tipik se ne može i ne sme tumačiti izvan kanonskog prava, a u slučaju određenih neusaglašenosti primat, bez ikakve sumnje, ima kanonsko pravo.

Iz normi Evergetidskog tipika se jasno zaključuje da se one ne odnose samo na monaške žitelje u manastiru nego i na druge subjekte. Tipik je sistematizovan u četrdeset tri glave, a u njima su najzastupljenije nepotpune crkvenopravne norme, odnosno norme koje u sebi sadrže samo dispoziciju (pravilo ponašanja). Osim nepotpunih, u tipiku postoje i potpune pravne norme koje sadrže i dispozicije i određene sankcije. Broj potpunih je mnogo manji od broja nepotpunih pravnih normi. Kada su u pitanju sankcije u tipiku, važno je da se ima u vidu da su one nenasilne, odnosno da su duhovnog i terapevtičkog karaktera. Neophodno je da se ima u vidu da se u Evergetidskom manastiru, za čije potrebe je sastavljen i donesen, nisu primenjivale samo njegove norme. Za taj manastir je, kao i za svaki drugi, važno i primenjivano je kanonsko pravo Crkve. Jer, kanonsko pravo se u tom manastiru primenjivalo od njegovog osnivanja, a osnovao ga je monah Pavle 1048/49. godine, do donošenja Evergetidskog tipika. Manastir može da obavlja svoju misiju i bez posebnog tipika, ali ne i izvan ili iznad kanonskog prava i opšteg crkvenog poretka.

Evergetidski tipik iziskuje bogoslovsko, ali i crkvenopravno tumačenje. On je za nas Srbe posebno značajan, a prevodom na srpski jezik širi krug pravnika će moći da se upozna sa tim crkvenopravnim aktom radi daljeg proučavanja, a posebno radi uporednopravne analize Hilendarskog i Studeničkog tipika u odnosu na njihov evergetidski pravni uzor. Izdanje Evergetidskog tipika na srpskom jeziku postaje nezaobilazno u srpskoj nauci.

Iako su Hilendarski i Studenički tipik doneti nešto više od jednog veka posle Evergetidskog tipika, mora se konstatovati da su oni na specifičan način produžili slavu i spomen svog pravnog uzora. Oni su, za razliku od Evergetidskog tipika, i dalje na snazi jer se na specifičan način i dalje primenjuju u Hilendaru, kao svetogorskom manastiru Carigradske patrijaršije, i Studenici, kao prvom po značaju manastiru u Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Evergetidski tipik je danas deo istorijskog, a Hilendarski i Studenički tipik su deo pozi-

tivnog prava u Crkvi. Evergetidski manastir danas ne postoji, ali postoje Hilandar i Studenica, koji sa svoja dva svetosavska tipika čuvaju spomen na Evergetidski manastir. Ako se ima u vidu da se državnopravni i crkvenopravni akti stvaraju radi primene, onda nam osmovekovno trajanje i primena Hilendarskog i Studeničkog tipika potvrđuju da je reč o pravilno normiranim crkvenopravnim aktima koje nije samleo žrvanj složenih i specifičnih odnosa koji su njima uređeni.

Prevod i izdavanje Evergetidskog tipika na savremeni srpski jezik, kao i raniji prevodi Hilendarskog, Studeničkog i Karejskog tipika, kao i Zakonopravila Svetoga Save i drugih srpskih srednjovekovnih crkvenopravnih akata ima neprocenjiv značaj za jačanje bogoslovskog i crkvenopravnog znanja i istorijskog samosaznanja Srba. Naši crkvenopravni akti, prvenstveno opšti kao što su pomenuti, ali i pojedinačni poput srednjovekovnih povelja našim i drugim manastirima izvan srednjovekovne Srbije, podstiču na dublje proučavanje i sagledavanje duhovnog života i poretka u našoj pomesnoj Crkvi i drevnim manastirima koji traju do naših dana. Oni na autentičan način svedoče o crkvenopravnoj svesti Svetoga Save i svih koji su bili nadahnuti njegovim pastirskim i otačastvenim delom u prethodnih osam vekova.

Manastir Studenica i Manastir Hilandar, zajedno sa drugim naučnim ustanovama, na svoj način, putem prevoda i objavljivanja crkvenopravnih izvora od neprocenjivog značaja ostvaruju svoju predanjsku, duhovnu, kulturnu, prosvetu i pravnu misiju za nove naraštaje i svedoče o „staroj slavi“ srpske Crkve i države. Evergetidski tipik je do sada preveden na francuski i engleski jezik, a ovim prevodom i izdanjem je učinjena čast i srpskom jeziku i Crkvi.